

kelijkheid van tucht- en paedagogische maatregelen; over de aanwending van mechanische dwangmiddelen onder bepaalde omstandigheden, en de verwerpelijkheid van corporele tuchtigingen bestaat geen verschil van opvatting. Maar zoals zelfs nu nog in allerlei psychiatrische inrichtingen de noodzakelijk geachte vrijheidsbeperkingen verschillend worden toegepast, zien we bij de twee hervormers een interessant verschil. Nieuwenhuijs verwerpt "de hokken", "waarin de ongelukkigen tot wraak en hardnekkigheid opgewekt worden", terwijl Schroeder van der Kolk nog een nauwgezette beschrijving geeft van de inrichting der "nieuwe hokken of kamers", "als verblijf voor de onrustigste en ergste krankzinnigen". En om tenslotte nog met een belangrijke overeenkomst van de twee schrijvers te eindigen: beiden werken op het gemoed van de lezers of de toehoorders, van wie zij steun verwachten, door hen goed te laten beseffen, dat ook zij wellicht niet voor krankzinnigheid gespaard zullen blijven.

De vraag moet worden gesteld: kende Schroeder van der Kolk het werk van Nieuwenhuijs, en in het bijzonder wat deze schreef over het Pesthuys te Amsterdam?

Het is bijna onvoorstelbaar, dat Schroeder van der Kolk niet reeds vóór zijn komst in het Buitengasthuis zich op de hoogte zou hebben gesteld van wat hem daar te wachten stond. Dit had, afgezien van een persoonlijk bezoek niet beter kunnen geschieden dan door kennisneming van het zo recente werk van Nieuwenhuijs. Themmen, regent van het Buitengasthuis, die Schroeder van der Kolk's benoeming bevorderde, was Praesident van de "Provinciale Commissie voor Geneeskundig Onderzoek en Toezigt" in Amsterdam, van welke Commissie Nieuwenhuijs lid was. En wat ligt er meer voor de hand, dan dat Themmen de sollicitant opmerkzaam zal hebben gemaakt op de duidelijke beschrijving van het toekomstig werkterrein en de desiderata, die door Nieuwenhuijs gesteld waren? Maar mocht door een ongelukkige samenloop van omstandigheden de publikatie van Nieuwenhuijs aan Schroeder van der Kolk ontgaan zijn vóór zijn benoeming, dan zal deze lacune na het aanvaarden van zijn functie snel zijn aangevuld. Een zò geïnteresseerd man als Schroeder van der Kolk heeft zich ongetwijfeld geworpen op alles, wat met zijn werkkring te maken had. En hoe na lagen de krankzinnigen en hun droevig lot hem niet aan het hart!

Nieuwenhuijs was niet de eerste de beste. Hij was, zoals reeds gezegd, lid van de genoemde commissie van Toezigt, die in 1821 (en nog eens in 1823) een prijsvraag uitschreef over de juiste behandeling van krankzinnigen. Hij behoorde tot de rapporteurs, zowel voor de formulering van de vragen, als voor de beoordeling der binnengekomen antwoorden.

Waarom vermeldt Schroeder van der Kolk in zijn psychiatrisch

werk nimmer de naam van Nieuwenhuijs, wiens opvattingen zo zeer met de zijne overeenkwamen? Schroeder van der Kolk's défauts de ses qualités waren een grote mate van eerzucht en ijdelheid, welke hem vaak weinig eerbied deden hebben voor de betekenis van het werk van anderen. Zeer duidelijk treedt dit aan het licht in zijn "Geschiedkundig Overzicht der Verbeteringen, in de laatste jaren daargesteld in de Verpleging van Krankzinnigen in Nederland" (1848), waarin al het werk van anderen wordt gebagatelliseerd ten faveure van het voorbeeldig werk in het gesticht te Utrecht. Onder invloed van een emotionele gebeurtenis heeft hij eens gezegd, "dat men niet gaarne noemt den naam van den man, van wien men zijn beste gedachten heeft", een blijk van zelfkennis, welke ook een antwoord zou kunnen geven op de gestelde vraag. Liever dan stil te staan bij minder prettige veronderstellingen over menselijke zwakheden en kleingeestige tegenstellingen van de twee collega's zullen wij de eervolle plaats aanwijzen, die ieder van hen in de geschiedenis van de Nederlandse Krankzinnigenverpleging heeft ingenomen. Daarbij komt dan aan Nieuwenhuijs de prioriteit van in Nederland gepubliceerde progressieve denkebeelden inzake de krankzinnigenverpleging toe, terwijl het Schroeder van der Kolk geweest is, die het niet bij theorieën liet, maar deze ook werkelijk in praktijk wist te brengen, daarmede de 25 jaar achterstand ten opzichte van het buitenland eens en voor altijd inhalende. Het zij mij vergund in dit gedenkjear een kort overzicht te geven van beider levens.

*Christiaan Johannes Nieuwenhuijs (1775—1837)** werd in Duitsland geboren doch groeide op in Zwolle, waar zijn vader zich als medicinae doctor had gevestigd. Hij studeerde aan de Duitse universiteit te Münster en Jena en promoveerde in 1797 op een studie betreffende keukenzout in de voeding. Na nog in Wenen te hebben gewerkt, vestigde hij zich in 1798 in Amsterdam, waar hij bijna veertig jaar de geneeskundige praktijk uitoefende. In de "Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Holland" was hij sedert 1817 een actief lid. Van zijn publikaties, die getuigen van nauwkeurige waarneming en kritische zin, is zijn Geneeskundige Plaatsbeschrijving van Amsterdam (4 delen, verschenen tussen 1816 en 1829) wel de bekendste, en ook thans nog een rijke informatie-bron voor wie belang stelt in de geschiedenis van de hoofdstad. Nieuwenhuijs had met zijn topografie een vier-ledig doel voor ogen: zijn stadgenoten de nodige gezondheidsvoorlichting te geven; zijn collega's opmerkzaam te maken op de bronnen van vele ziekten; de overheid te overtuigen van de noodzaak van hygiënische verbeteringen; en

* Biografie door mevr. De Gaay Fortman-Kocken (Gem. Archief A'dam).

tenslotte om aan te tonen, dat Amsterdam ten onrechte voor een ongezonde woonplaats gehouden werd. Bij de beschrijving van de gasthuizen in het derde deel geeft hij wegen aan ter verbetering van de Krankzinnigenverpleging, welke in het Buitengasthuis veel te wensen overliet.

Ook in andere publikaties over zeer uiteenlopende onderwerpen, trachtte hij zijn beroepsgenoten van voordeel te zijn met zijn ervaringen en beschouwingen.

Johannes Ludovicus Conradus Schroeder van der Kolk (1797—1862)* trok reeds als student te Groningen (1812—1820) de aandacht door twee prijsverhandelingen. In 1821 werd hij benoemd tot inwonend geneesheer van het Buitengasthuis te Amsterdam. Hij behandelde hier dagelijks 400 patiënten. Hij deed er bovendien vele obducties en vergeleek de bevindingen met de ziektegeschiedenissen. Veel deed hij voor de 150 krankzinnigen. Hun symptomen schreef hij toe aan organische hersenafwijkingen, welke idiopathisch (primair) konden zijn of sympathisch, d.w.z. gevolg van afwijkingen in andere organen. In 1827 werd hij benoemd tot hoogleraar in Utrecht. Zijn leervakken waren de anatomie (ook de pathologische anatomie) en de fysiologie. Hij hield talrijke voordrachten in geleerde genootschappen en schreef vele boeken en artikelen over het zenuwstelsel, over de placenta, over phthisis en carcinoom, en over een menigte andere onderwerpen. Al zijn werk getuigt van grote bekwaamheid in fijn anatomisch onderzoek en van grote belesenheid. Hij was een der laatste aanhangers van de vitalistische leer en greep iedere gelegenheid aan het nieuwerwetse materialisme aan te vallen.

Algemeen bekend zijn zijn bemoeiingen voor een betere krankzinnigenzorg, welke hier te lande zeer ten achter was gebleven bij die in het buitenland. Zijn voorstellen waren zeker niet origineel, maar zijn praktisch idealisme had succes waar anderen hadden gefaald. Door te wijzen op verbeteringen, die hij als Regent van het Krankzinnigenhuis te Utrecht sedert 1827 bereikt had, drong hij bij de Regering aan op een algehele hervorming van de krankzinnigenverpleging. Beroemd werd zijn openbare aanklacht in het jaar 1837.

Nadat in 1841 de eerste Krankzinnigenwet tot stand gekomen was, werd hij in 1842 inspecteur der Krankzinnigengestichten. Deze functie gaf hem een grote invloed op de Overheid en op de besturen der gestichten. Door vrijwilligheid op zich genomen colleges over psychiatrie bezielde hij het jongere artsengeslacht met zijn idealen.

De naam Schroeder van der Kolk verdient in een adem genoemd

* Dissertatie Van der Esch 1954.

te worden met Pinel en Esquirol; Tuke en Lindley Murray; Fricke en andere hervormers der krankzinnigenverpleging in het buitenland.

Warmond, najaar 1962

REDACTIONEEL

Toen de voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Psychiaters in Dienstverband in de herfst van 1959 de Voordrachtenreeks opende met de verklaring, dat "de voor onze vereniging gehouden voordrachten, nu eens meer wetenschappelijk dan meer praktisch-klinisch gericht, een eigen plaats innemen" en dat het motief voor publikatie hiervan besloten is in de opinievormende waarde van de behandelde onderwerpen, was er in dat eerste nummer achter het artikel van Collega Zuidhoff ook nog plaats voor de ledenlijst van de vereniging. De wens dat de eersteling niet alléén zou blijven, ging in vervulling. Meerdere uitgaven volgden. Met no. 12 werd onlangs de vierde jaargang afgesloten.

De lezers hebben in het lentenummer van 1962 kunnen constateren dat de redactie, die tot dan gevormd werd door het tweemanschap Ferguson-Pruys, uitgegroeid is tot een vierschaar. Eigenlijk zou het moment van deze uitbreiding aanleiding hebben moeten zijn voor een redactioneel woord omtrent een toekomstperspectief van de Voordrachtenreeks. Dit woord bleef in de pen omdat daarvoor in de volgende nummers geen ruimte was. Het ware helemaal onmogelijk geweest de inmiddels zoveel langer geworden ledenlijst in te voegen.

De redactie van de Voordrachtenreeks stelt zich voor het aantal nummers per jaargang voorlopig op vier te handhaven. Zo mogelijk zullen alle voordrachten worden gepubliceerd welke voor de vereniging worden gehouden. Ook aan andere verenigingen (Vereniging voor Psychotherapie, Vereniging voor Creatieve therapie, Vereniging van artsen werkzaam aan Inrichtingen voor zwakzinnigen, enz.) wordt desgewenst gelegenheid geboden bepaalde voordrachten hier te publiceren als de plaatsingsruimte zulks toelaat. Teneinde het contact en de gedachtenwisseling tussen de leden van de vereniging te bevorderen wordt de mogelijkheid geopend reacties op gepubliceerde voordrachten in te zenden. Deze zullen worden samengebracht in een aparte rubriek. Referaten, besprekingen van rapporten, herdenkingsartikelen e.d. zullen incidenteel worden geplaatst. Bespreking van ingekomen boeken zal geschieden waar bladvulling gewenst is.

TWEE HERVORMERS VAN DE KRANKZINNIGENVERPLEGING IN NEDERLAND

C. J. NIEUWENHUIJS, geb. 24-6-1775; overl. 8-9-1937

J. C. L. SCHROEDER VAN DER KOLK, geb. 14-3-1797; overl. 1-5-1862

door Dr. P. VAN DER ESCH, inspecteur voor de geestelijke volksgezondheid

Toen ik mij in de jaren vóór 1954 met het oog op een biografie van Schroeder van der Kolk wilde verdiepen in de omstandigheden, waaronder hij in zijn Amsterdamse tijd (1821—1827) werkte, was dit een betrekkelijk eenvoudige zaak. Er bestaan verschillende publikaties over de medische voorzieningen in de hoofdstad na de Franse bezetting, en onder deze voldeed die van Nieuwenhuijs wel geheel aan mijn wens. In het anno 1820 verschenen 3e van de 4 delen zijner "Topografie van Amsterdam" behandelt Nieuwenhuijs uitvoerig het Buitengasthuis — het z.g. Pesthuys — waar Schroeder van der Kolk een jaar later als inwonend geneesheer zou worden aangesteld. Na lezing van dit interessante gedeelte van de topografie kon ik mij duidelijk voorstellen hoe de jonge Schroeder van der Kolk zich tussen de bedden door moest wringen om medische bijstand te verlenen aan plm. 400 patiënten: pestlijders, "venerieken", lijdens aan "aanstekende ziekten of afzigtelijke kwalen", en alle ongewenste of hopelose gevallen, die het bevoorrechte Binnengasthuis afstootte; niet in de laatste plaats de krankzinnigen, ten getale van 150.

Het onderwerp van de krankzinnigenverpleging behandelt Nieuwenhuijs zeer uitvoerig. Hij hekelt de bestaande toestanden op een wijze, die zeker indruk moet hebben gemaakt op de lezer, en hij geeft wegen aan ter verbetering.

Van zeven jaar later — 1827 — stamt het beroemde rapport van Schroeder van der Kolk, uitgebracht aan zijn mederegenten van het Krankzinnigenhuis te Utrecht. Door onbekendheid met het werk van Nieuwenhuijs wordt dit rapport, aan de orde gesteld in de regentenvergadering van 18 oktober 1827, algemeen beschouwd als het beginpunt van de hervormingen in de krankzinnigenverpleging in Nederland. Ten onrechte, meen ik, al moet zeker erkend worden, dat Schroeder van der Kolk met zijn betoog meer bereikt heeft dan Nieuwenhuijs.

Wanneer wij de beide werkstukken met elkaar vergelijken, het korte, zakelijke van Nieuwenhuijs en het uitvoerige en gedetailleerde van Schroeder van der Kolk, dan blijken de hoofddenkbeelden van beiden weinig uiteen te lopen. De indeling van het gesticht naar de sexen en naar de prognose is bij beiden gelijk. Over het nut van regelmatige en goede arbeid; over de noodza-